

Právní hermeneutika

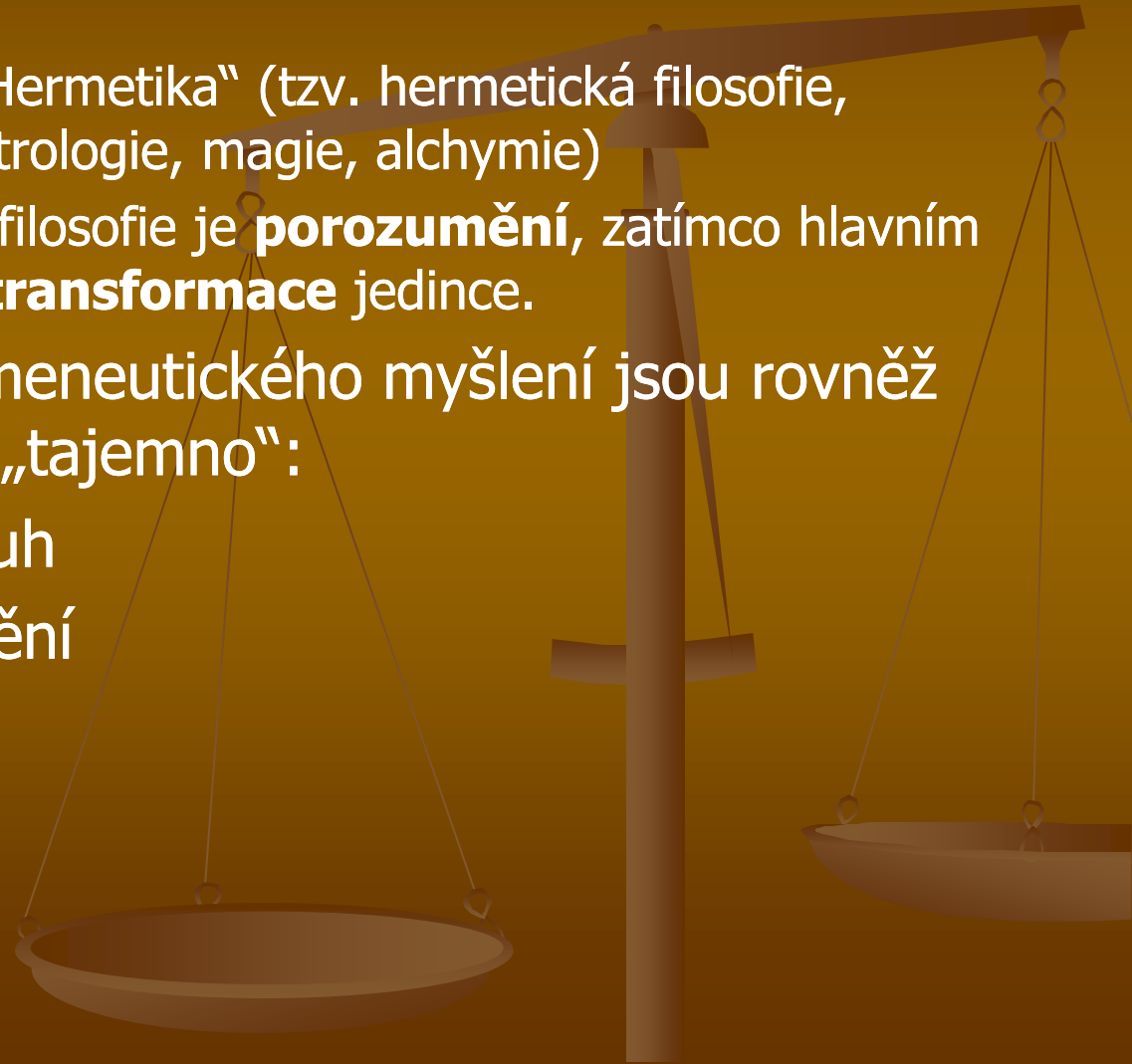
JUDr. Lukáš Hlouch, Ph.D.

KPT PrF MU v Brně

Magie, nebo věda?

■ Terminologie

- „Hermeneutika“ vs. „Hermetika“ (tzv. hermetická filosofie, hermetické nauky- astrologie, magie, alchymie)
- Cílem hermeneutické filosofie je **porozumění**, zatímco hlavním cílem hermetismu je **transformace** jedince.
- Některé termíny hermeneutického myšlení jsou rovněž poněkud „zvláštní“ – „tajemno“:
 - Hermeneutický kruh
 - Horizont porozumění
 - Předvědění
 - Předporozumění

Hermeneutika jako filosofický směr

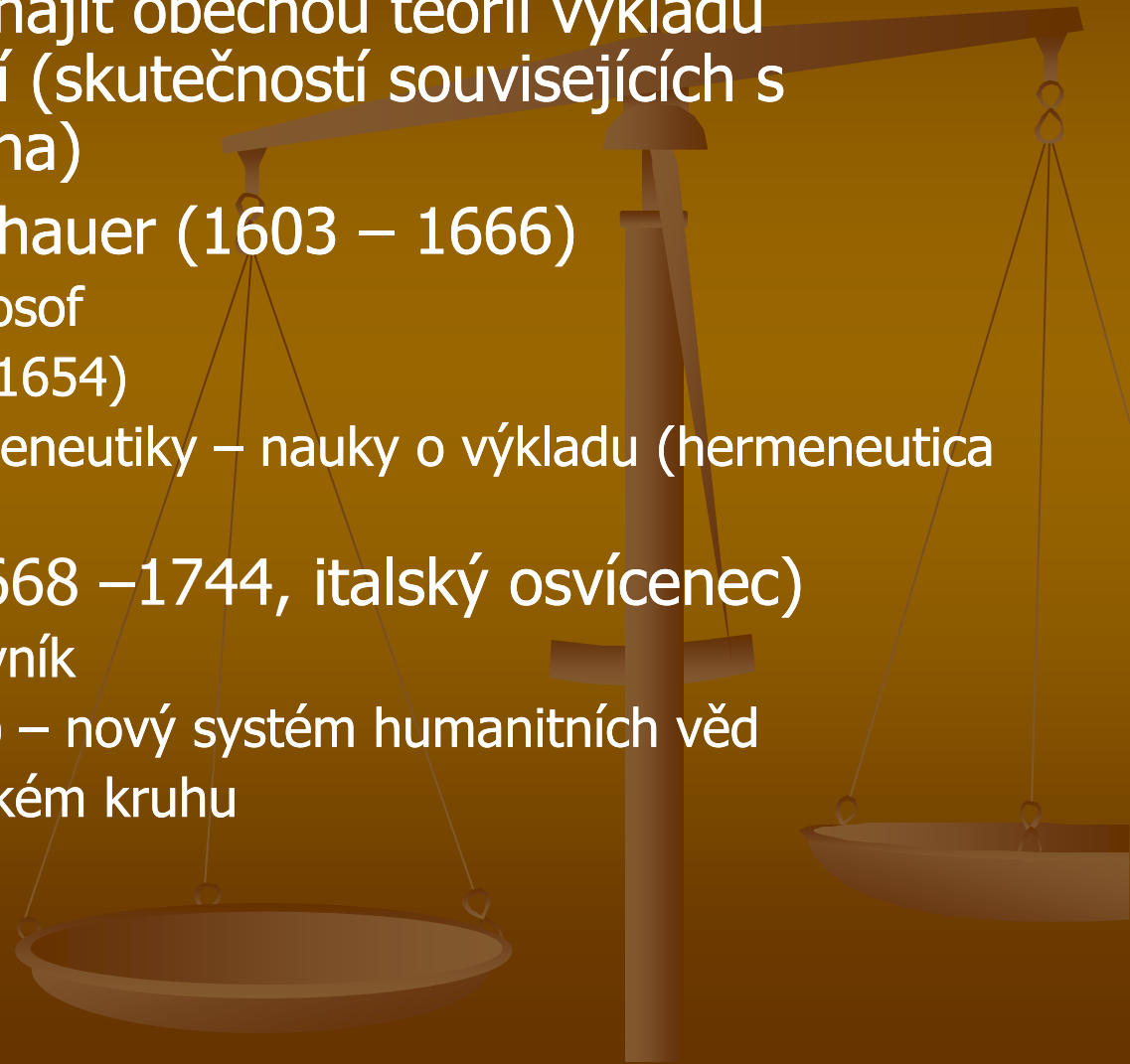
- nauka o porozumění, výkladu a interpretaci (*techné hermeneutiké*)
- Kořeny hermeneutického myšlení v antickém myšlení (Hérakleitos, Sokrates, Platón...) – zejména tzv. sokratovsko-platónský dialog
- Bůh Hermés, termín „*hermenéus*“ (skrytý smysl)
- Hermeneutika zkoumá vztah mezi jednotlivcem a světem skrze řeč
 - Pojem „bytí v řeči“ - statické vnímání
 - Pojem „řečové dění“ (*sprachliches Geschehen*) – dynamické vnímání
- Aristotelés:
 - spis *Peri hermeneias* (2. kniha *Organon*) – lat. *De interpretatione*
 - Zabývá se vztahem řeči a logiky
 - Definuje slovo, větu, logické modality

Hermeneutika – věda o výkladu

- Rozvíjí se od počátku na půdorysu všech vědních oborů týkajících se lidského společenství
- Hermeneutica specialis x hermeneutica generalis
 - Teologická hermeneutika
 - Až do 18 století dominantní
 - Patristika (Aurelius Augustinus), scholastika (Tomáš Akvinský), Chladenius
 - Estetická hermeneutika
 - Filologická hermeneutika
 - Juristická (právní) hermeneutika
 - Svěbytný vývoj – jako pomocná disciplína jurisprudence
 - Římskoprávní základy – výkladové principy
 - Hlubinná hermeneutika
- Snaha o nalezení společné výkladové disciplíny od 17. století – hermeneutica generalis (J. C. Dannhauer)

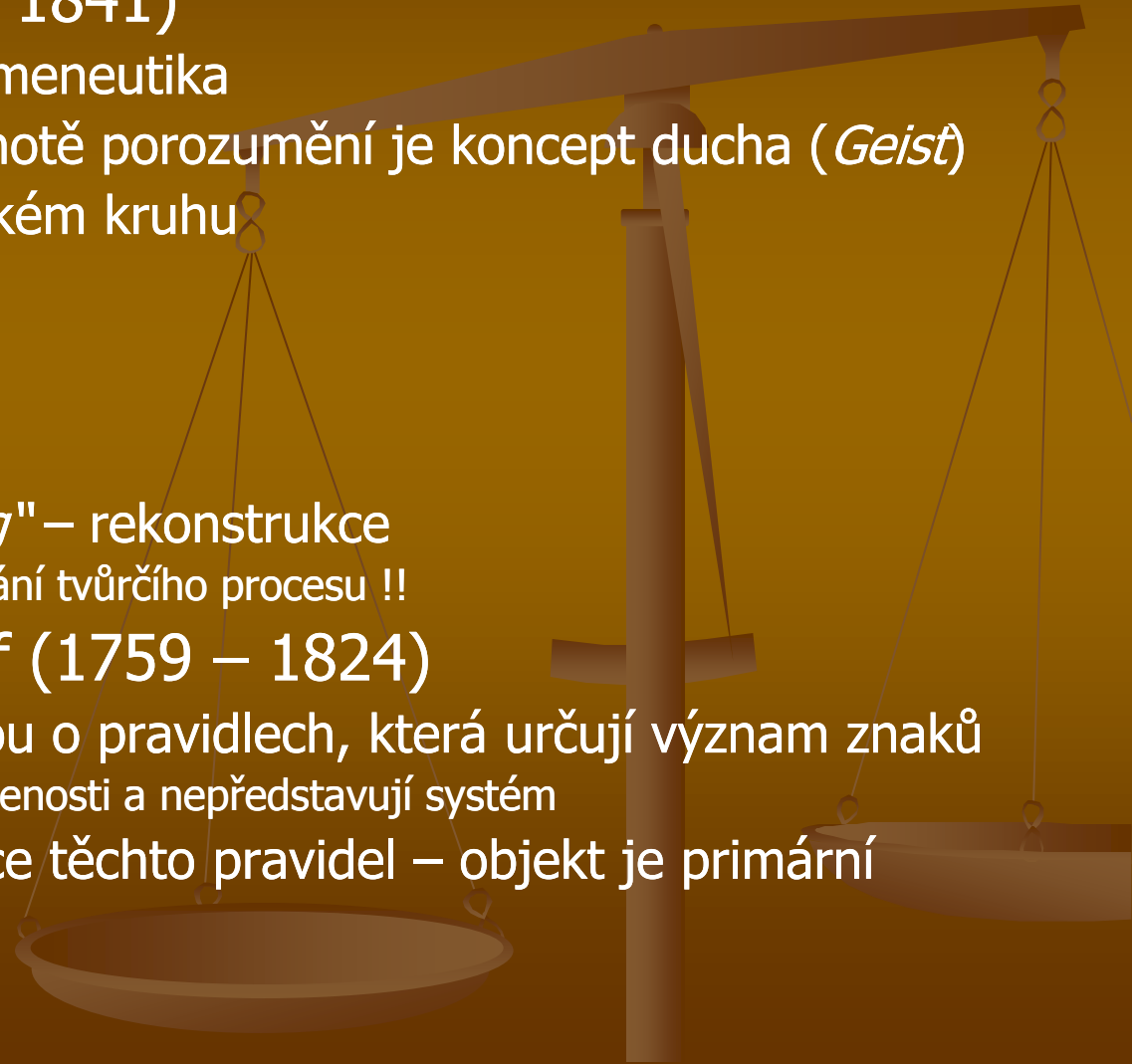
Moderní hermeneutické myšlení

- Od 17. století snaha najít obecnou teorii výkladu dějinných skutečností (skutečností souvisejících s činností lidského ducha)
- Johann Conrad Dannhauer (1603 – 1666)
 - Švýcarský teolog a filosof
 - *Hermeneutica sacra* (1654)
 - Idea universální hermeneutiky – nauky o výkladu (*hermeneutica generalis*)
- Giambattista Vico (1668 – 1744, italský osvícenec)
 - Filosof, historik a právník
 - *Scienza Nuova* (1725) – nový systém humanitních věd
 - Úvahy o hermeneutickém kruhu

Moderní hermeneutické myšlení „německá tradice“

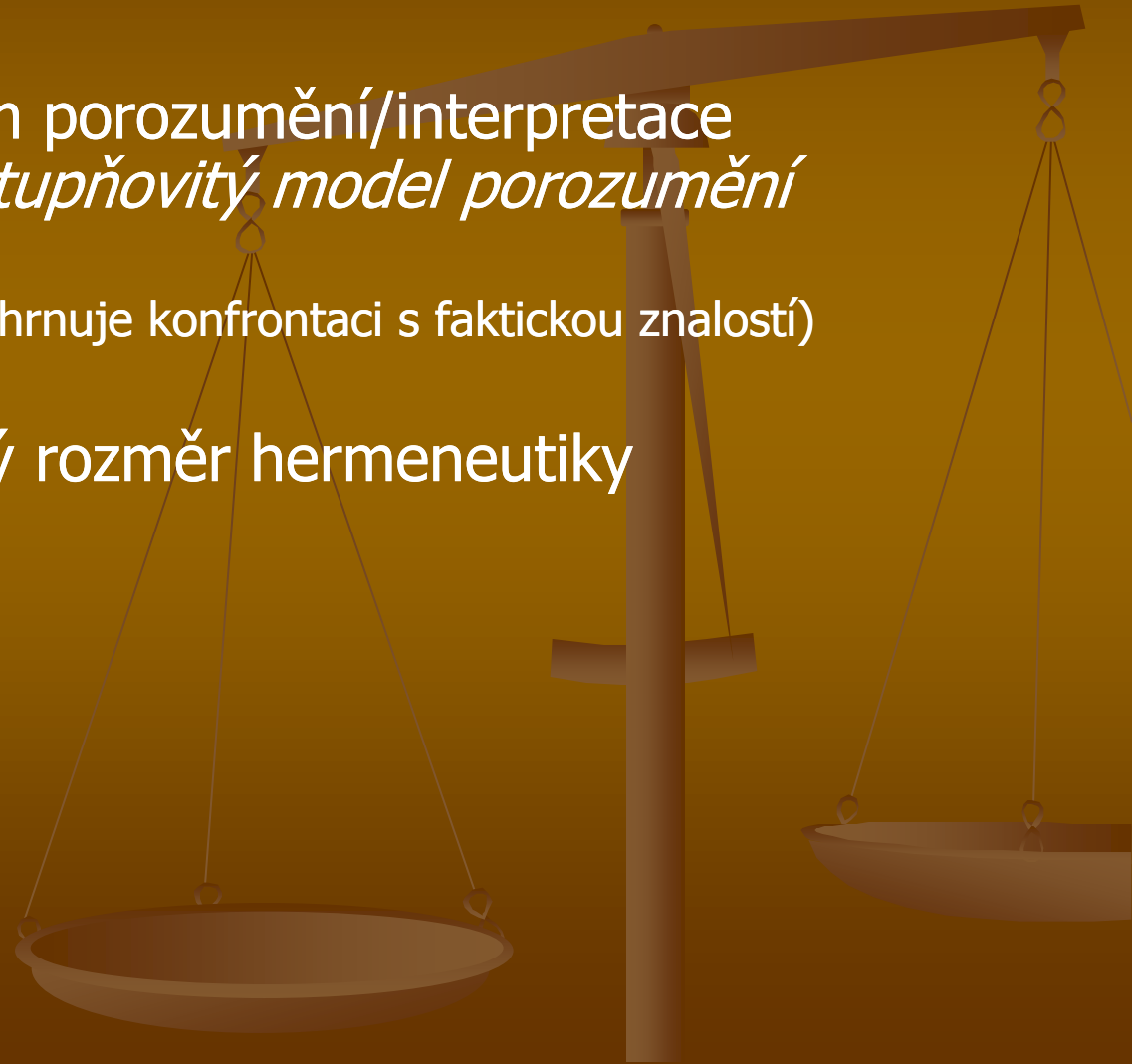
- Friedrich Ast (1778 – 1841)
 - Filologie, literární hermeneutika
 - Základem úvah o jednotě porozumění je koncept ducha (*Geist*)
 - Úvahy o hermeneutickém kruhu
 - Tři formy porozumění
 - Historická
 - Gramatická
 - Duchovní
 - Koncept „*Nachbildung*“ – rekonstrukce
 - Porozumění je opakování tvůrčího procesu !!
- Friedrich August Wolf (1759 – 1824)
 - Hermeneutika je vědou o pravidlech, která určují význam znaků
 - Jsou odvozena ze zkušenosti a nepředstavují systém
 - Objektová determinace těchto pravidel – objekt je primární entitou

Moderní hermeneutické myšlení německá tradice

■ Ad F. A. Wolf

- Rozdělení tří forem porozumění/interpretace (*interpretatio*) – *stupňovitý model porozumění*
 - Gramatická forma
 - Historická forma (zahrnuje konfrontaci s faktickou znalostí)
 - Filosofická forma
- Důraz na praktický rozměr hermeneutiky

Moderní hermeneutické myšlení „německá tradice“

- **Nové hermeneutické myšlení**
 - **F. D. E. Schleiermacher (1768 – 1834)**
 - **Východisko: existují pouze speciální hermeneutiky**
 - *„úkol hermeneutiky se objevuje všude kde zachycujeme myšlenky nebo řady myšlenek pomocí slov.“* – universalita hermeneutiky
 - **Spojení hermeneutiky a jazyka**
 - **Hermeneutika jako umění porozumění, resp. umění vyvarovat se neporozumění**
 - **Gramatický x psychologický rozměr výkladu textu**
 - **Důraz na psychologický aspekt – tzv. divinace (transformace vědomí interpreta do vědomí autora)**
 - **Porozumění jako rekonstruktivní proces – vychází z tzv. hermeneutického kruhu**

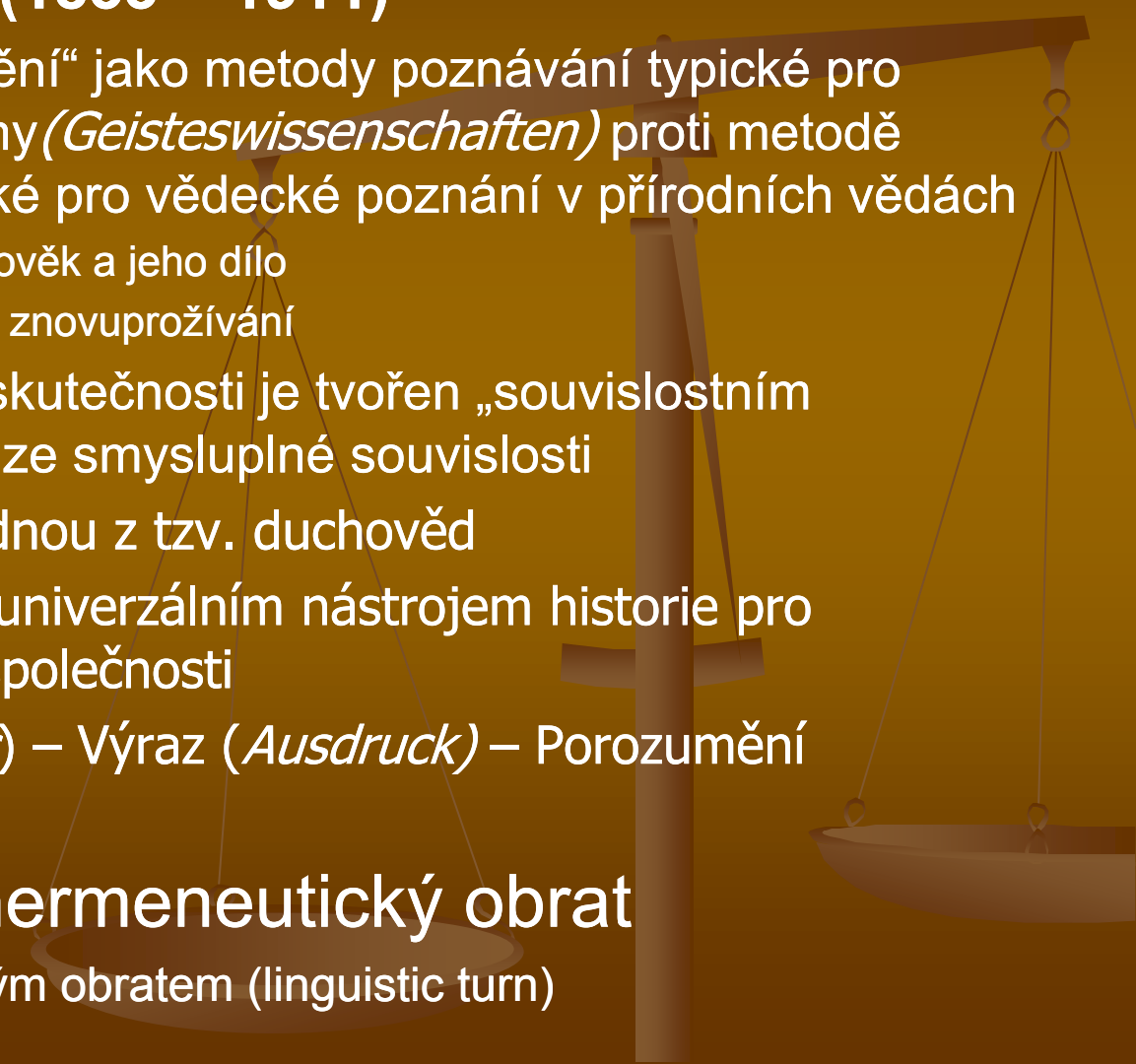
Moderní hermeneutické myšlení „německá tradice“

■ Wilhelm Dilthey (1833 – 1911)

- Rozlišení „rozumění“ jako metody poznávání typické pro duchovní disciplíny (*Geisteswissenschaften*) proti metodě „vysvětlení“ typické pro vědecké poznání v přírodních vědách
 - Předmětem je člověk a jeho dílo
 - Metody vcítění a znovuprožívání
- Význam dějinné skutečnosti je tvořen „souvislostním působením“ – pouze smysluplné souvislosti
- Právní věda je jednou z tzv. duchověd
- Hermeneutika je univerzálním nástrojem historie pro zkoumání lidské společnosti
- Prožitek (*Erlebnis*) – Výraz (*Ausdruck*) – Porozumění (*Verstehen*)

■ 20. století – tzv. hermeneutický obrat

- Podmíněn tzv. jazykovým obratem (linguistic turn)

H.-G. Gadamer

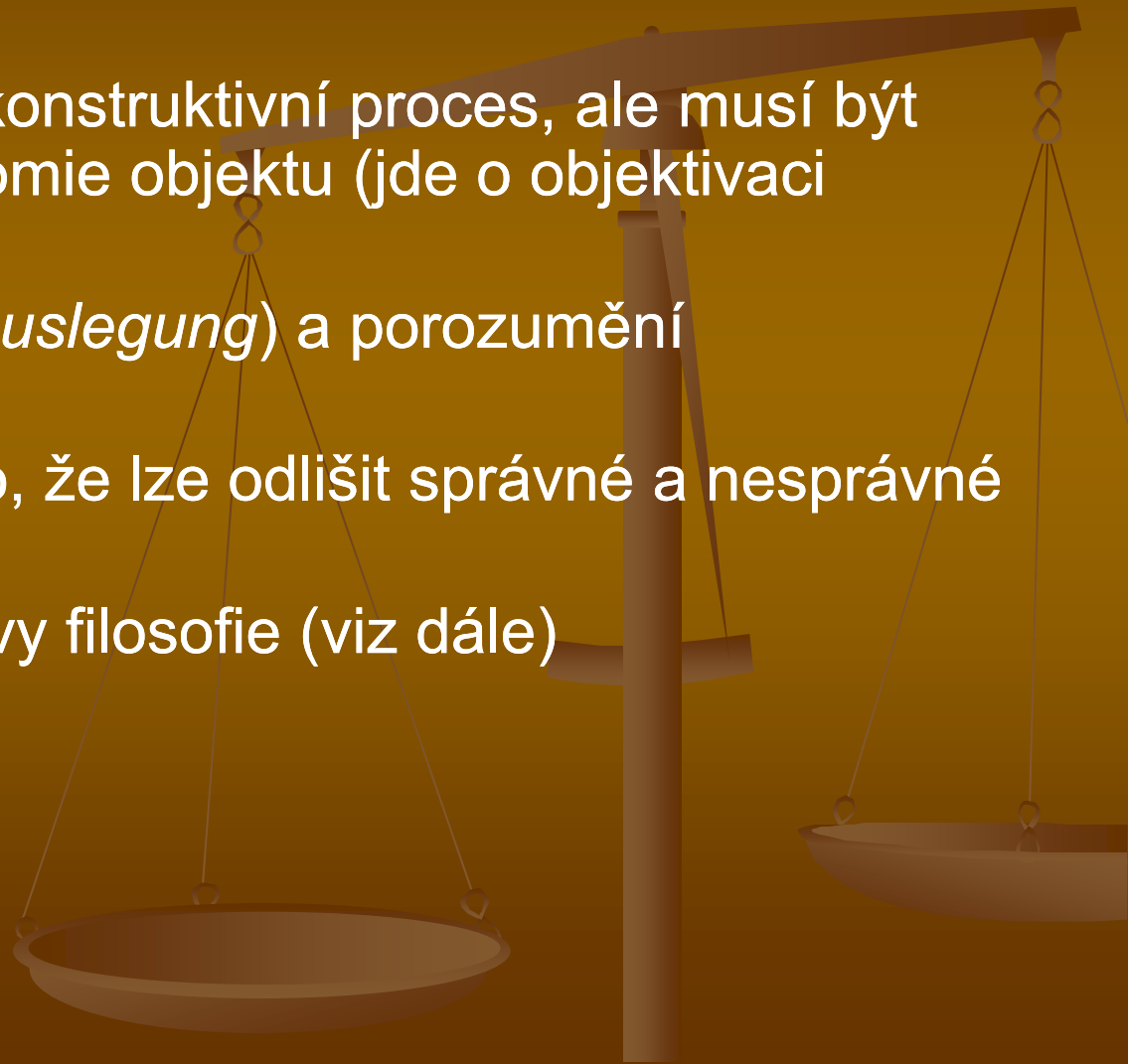
- Nejvýznamnější představitel hermeneutiky ve filosofii 20. století (žák M. Heideggera, T. Adorna atd.)
- Tzv. filosofická hermeneutika = „nová“ hermeneutika
- Důraz na časovost bytí (porozumění) a tradici
- Dílo *Wahrheit und Methode*
 - Návaznost na učení F. D. E. Schleiermachers a Martina Heideggera
 - Otevřel dveře „nové“ hermeneutice do právního myšlení
 - Teze o „exemplárním významu právní hermeneutiky“
 - Odlišnost juristických výkladových postupů od obecné duchovědné hermeneutiky **není zásadního charakteru**
 - **Známá konfrontace horizontu „soudce“ a „historika“**

Směry právní hermeneutiky

- Metodologická právní hermeneutika
 - tzn. právní metodologie či metodologie výkladu
 - Subjekt – objektové schéma porozumění
 - Moderním zakladatelem F. C. von Savigny (1779 – 1861)
 - Dílo *System des heutigen römischen Rechts*
 - Cílem je nalézt objektivní poznání práva nezávisle na jeho interpretu
 - Interpretace = „rekonstrukce“ myšlenky obsažené v zákoně (vliv Schleiermachera)
 - Emilio Betti (italský právník, 1890 - 1968)
 - *Teoria generale della interpretazione (1955–1960)*, v němčině *Allgemeine Auslegungslehre als Methodik der Geisteswissenschaften (1955)*
 - Snaha vytvořit metodologii všech humanitních věd (hermeneutica generalis)
 - Rekonstruktivní hermeneutika

Směry právní hermeneutiky

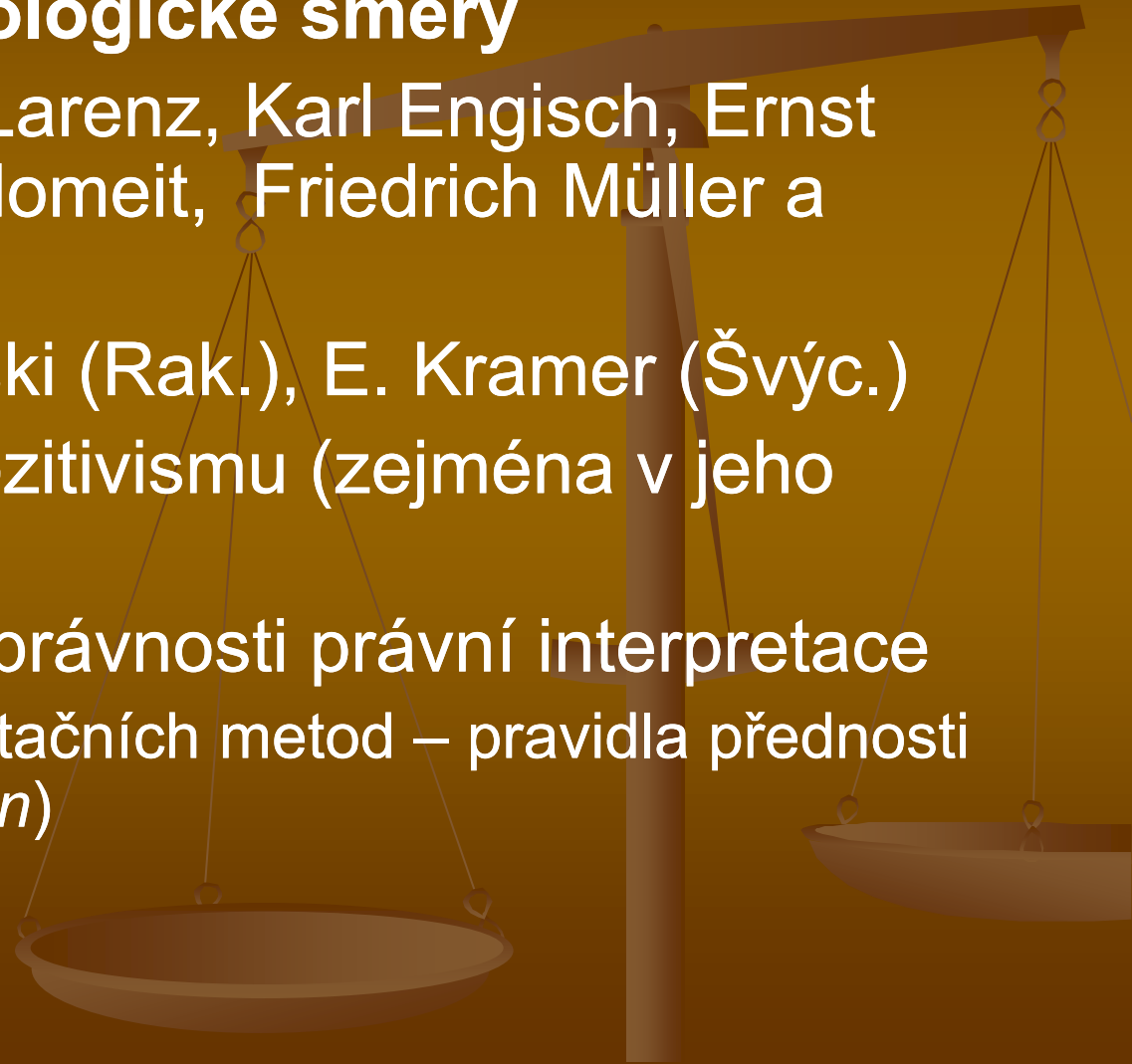
- Ad Emillio Betti:
 - Porozumění je rekonstruktivní proces, ale musí být zachována autonomie objektu (jde o objektivaci lidského ducha)
 - Odlišuje výklad (*Auslegung*) a porozumění (*Sinngebung*)
 - Musí být zaručeno, že lze odlišit správné a nesprávné výsledky výkladu
 - Kritika Gadamerovy filosofie (viz dále)

Směry právní hermeneutiky

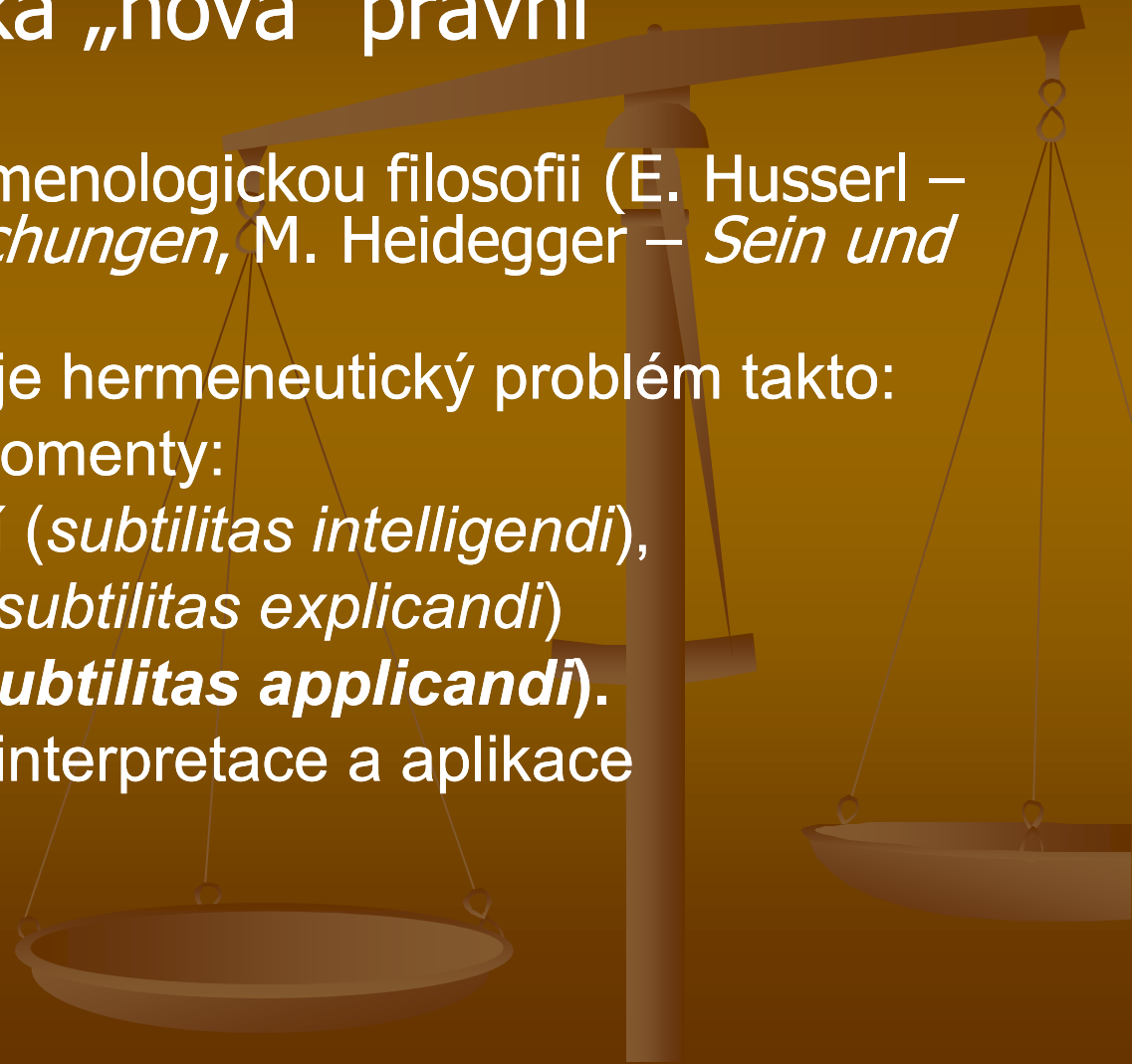
■ Německé metodologické směry

- H. Coing, Karl Larenz, Karl Engisch, Ernst Forsthoff, K. Adomeit, Friedrich Müller a Martin Kriele.
- Také F. Bydlinski (Rak.), E. Kramer (Švýc.)
- Alternativa k pozitivismu (zejména v jeho „ryzí“ podobě)
- Hledání testů správnosti právní interpretace
 - Pořadí interpretačních metod – pravidla přednosti (*Vorrangsregeln*)

Směry právní hermeneutiky – fenomenologická hermeneutika

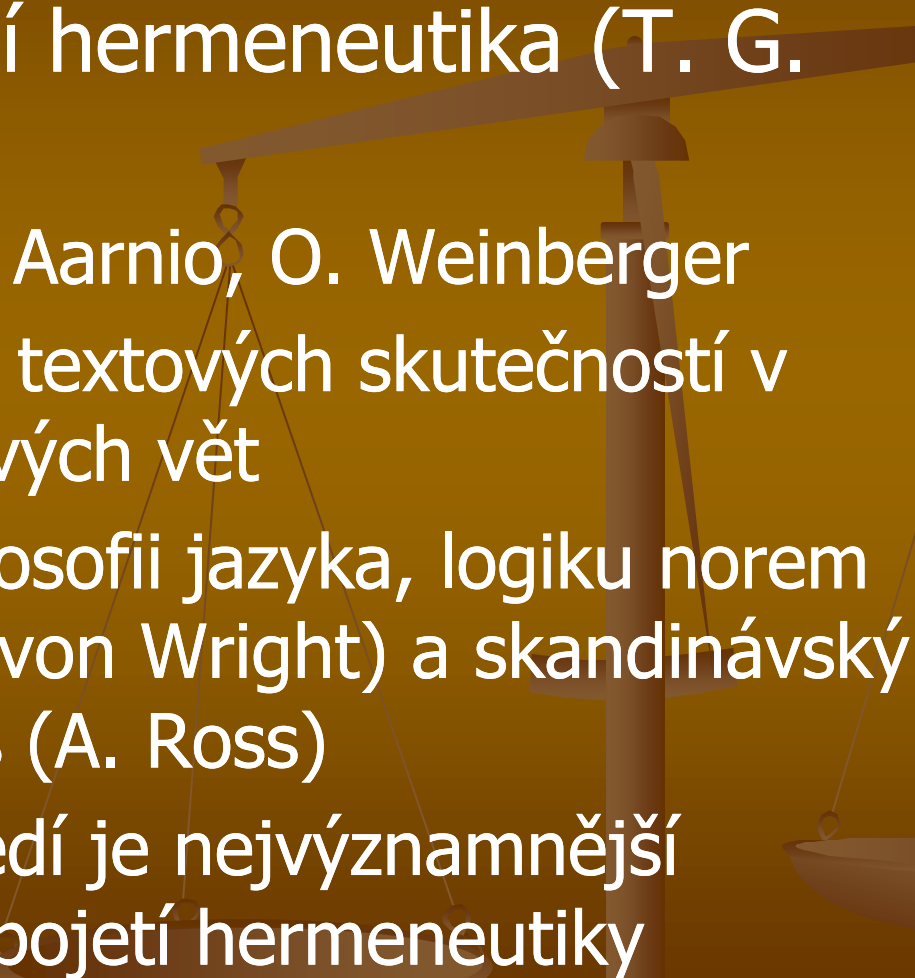
- Fenomenologická „nová“ právní hermeneutika
 - Navazuje na fenomenologickou filosofii (E. Husserl – *Logische Untersuchungen*, M. Heidegger – *Sein und Zeit*)
 - Gadamer vymezuje hermeneutický problém takto:
 - tři propojené momenty:
 - porozumění (*subtilitas intelligendi*),
 - vysvětlení (*subtilitas explicandi*)
 - **aplikace (*subtilitas applicandi*)**.
 - Teze o totožnosti interpretace a aplikace

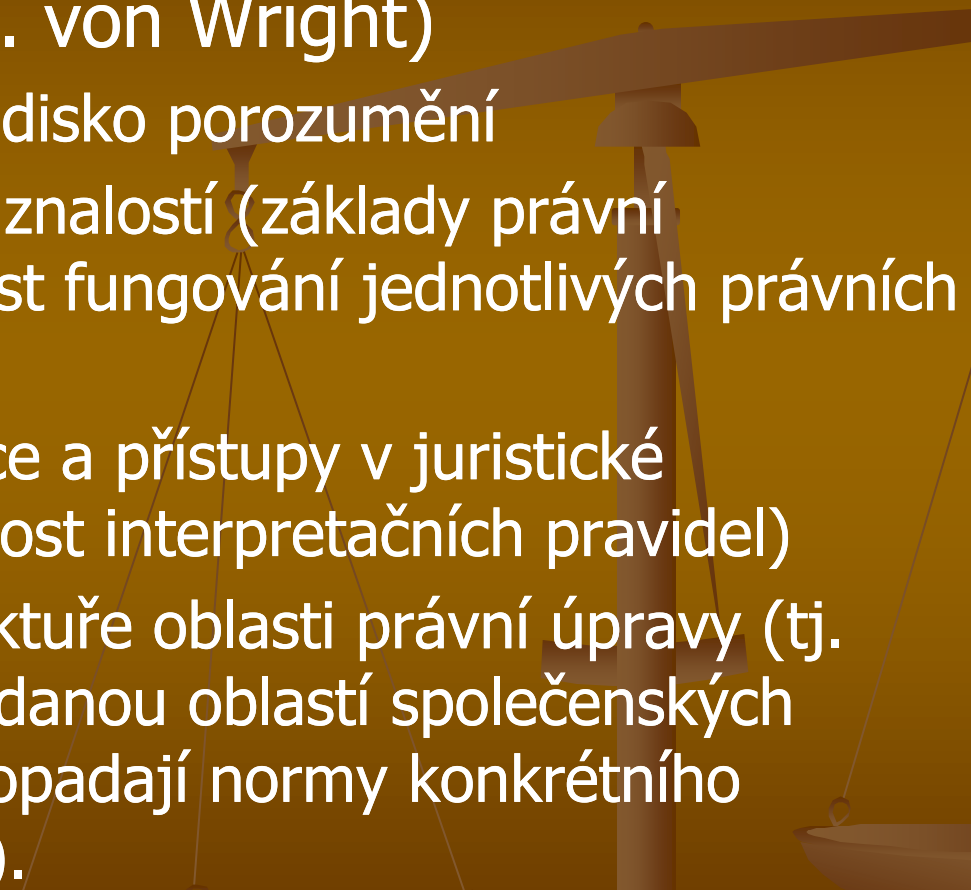
„Nová“ právní hermeneutika

- Reprezentanti nové právní hermeneutiky:
 - Arthur Kaufmann, Josef Esser, Winfried Hassemer (2. pol. 20. stol.)
 - Inspirace také R. Dworkin (*Law's Empire*), Aharon Barak, P. Goodrich
- Zkoumá strukturu právního porozumění, neprodukuje metody či návody (kruhový pohyb, před-struktury porozumění)
- Staví se proti objektivistickému chápání pojmu poznání (formalistický racionalismus)
- Důraz na rozumějící subjekt (interpreta)
 - Pracuje s intuicemi, ale celé porozumění chápe jako racionální proces s racionálním výsledkem
- Překonává subjekt-objektové schéma porozumění tradované metodologickou hermeneutikou

Směry právní hermeneutiky

- Analytická právní hermeneutika (T. G. Studnicki)
 - H. L. A. Hart, A. Aarnio, O. Weinberger
 - Důraz na výklad textových skutečností v podobě výkladových vět
 - Návaznost na filosofii jazyka, logiku norem (A. Tarski, G. H. von Wright) a skandinávský právní realismus (A. Ross)
 - Pro naše prostředí je nejvýznamnější Weinbergerovo pojetí hermeneutiky
-

Právně-hermeneutické kategorie

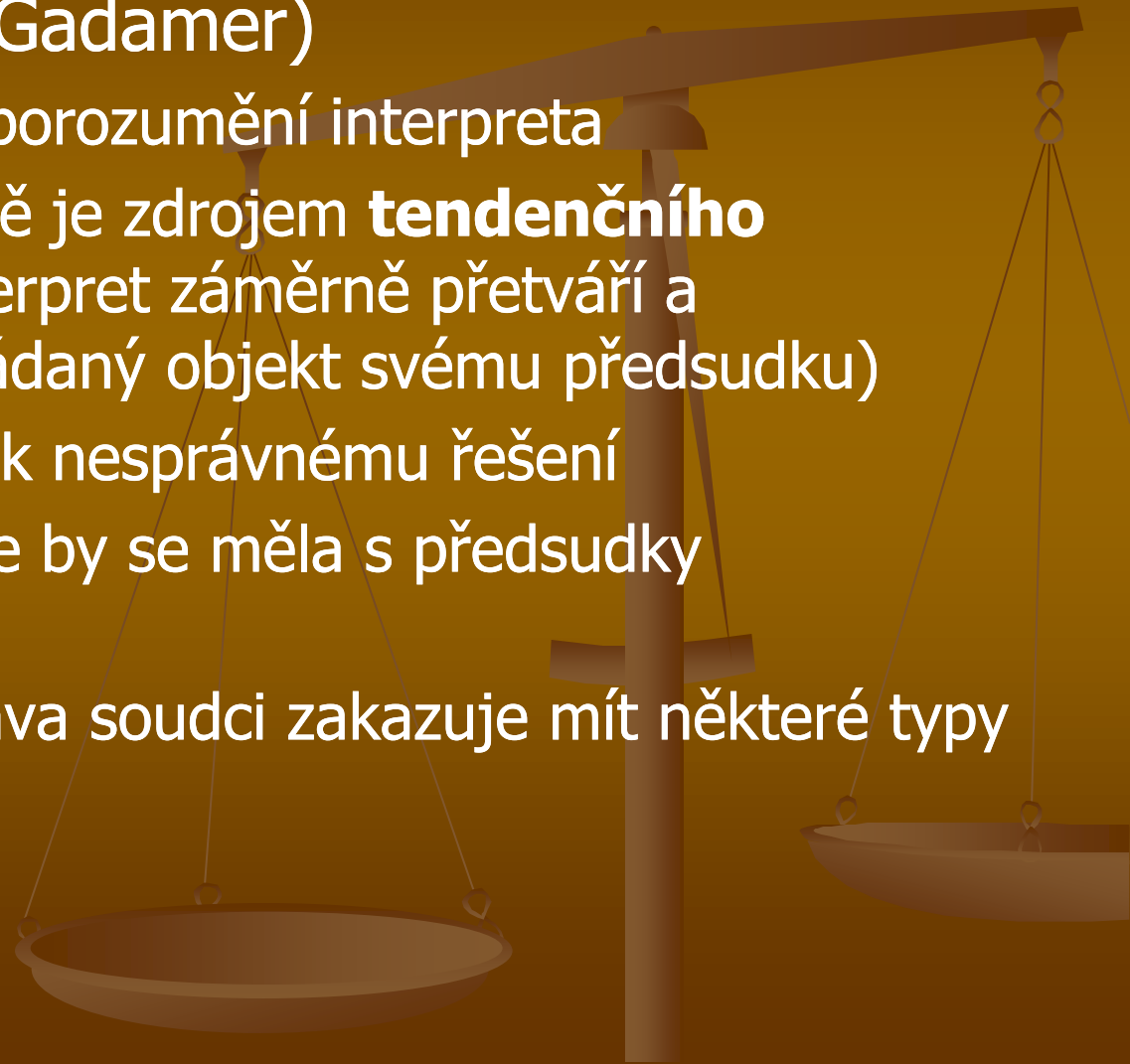
- Předvědění (G. H. von Wright)
 - heuristické východisko porozumění
 - základy právních znalostí (základy právní dogmatiky, znalost fungování jednotlivých právních institutů...)
 - pravidla, koncepce a přístupy v juristické metodologii (znalost interpretačních pravidel)
 - vědomosti o struktuře oblasti právní úpravy (tj. obeznámenost s danou oblastí společenských vztahů, na něž dopadají normy konkrétního právního odvětví).
-

Právně-hermeneutické kategorie

- Předporozumění (základní subjektivní předstruktura porozumění)
 - *conditio sine qua non* právní argumentace a interpretace, a tedy i rozhodování právních případů
 - vztahuje nejen na skutkové a právní jazykové vyjádření právního případu, ale i na společenské souvislosti, rozložení zájmů, strukturu životních vztahů, na něž se právní normy vztahují
 - Z předporozumění vzniká **tzv. očekávání smyslu** (*Sinnerwartung*) práva v konkrétním případě, příbuznou kategorií je též intuice (*Rechtsgefühl* - právní cit) interpreta (srv. v angloamerickém pojetí - hunch theory, intuitivismus)
 - V aplikaci práva má předporozumění institucionální rozměr vytvářený řídicími idejemi orgánů aplikace práva (ústavnost, zákonnost, služební vázanost)

Právně-hermeneutické kategorie

- Předsudek (H. G. Gadamer)
 - Navazuje na předporozumění interpreta
 - V negativní podobě je zdrojem **tendenčního výkladu** (tzn. interpret záměrně přetváří a přizpůsobuje vykládaný objekt svému předsudku)
 - Nemusí vždy vést k nesprávnému řešení
 - Právní interpretace by se měla s předsudky vyrovnávat
 - Platná právní úprava soudci zakazuje mít některé typy „předsudků“

Soudce a předsudek

§ 80 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích:

(2) V zájmu záruk nezávislosti a nestrannosti výkonu soudcovské funkce soudce zejména

- a) je povinen prosazovat a obhajovat nezávislost soudnictví a jeho dobrou pověst,
- b) je povinen chovat se tak, aby nezavdal příčinu ke snížení důvěry v soudnictví a důstojnosti soudcovské funkce,
- c) je povinen odmítnout jakýkoliv zásah, nátlak, vliv, přání nebo žádost, jejichž důsledkem by mohlo být ohrožení nezávislosti soudnictví,
- d) se nesmí při výkonu své funkce nechat ovlivnit zájmy politických stran, veřejným míněním a sdělovacími prostředky,
- **e) musí vystupovat nezaujatě a ke stranám nebo účastníkům řízení přistupovat bez ekonomických, sociálních, rasových, etnických, sexuálních, náboženských nebo jiných předsudků,**
- f) dbá svým chováním o to, aby jeho nestrannost nebyla důvodně zpochybňována.

Právně-hermeneutické kategorie

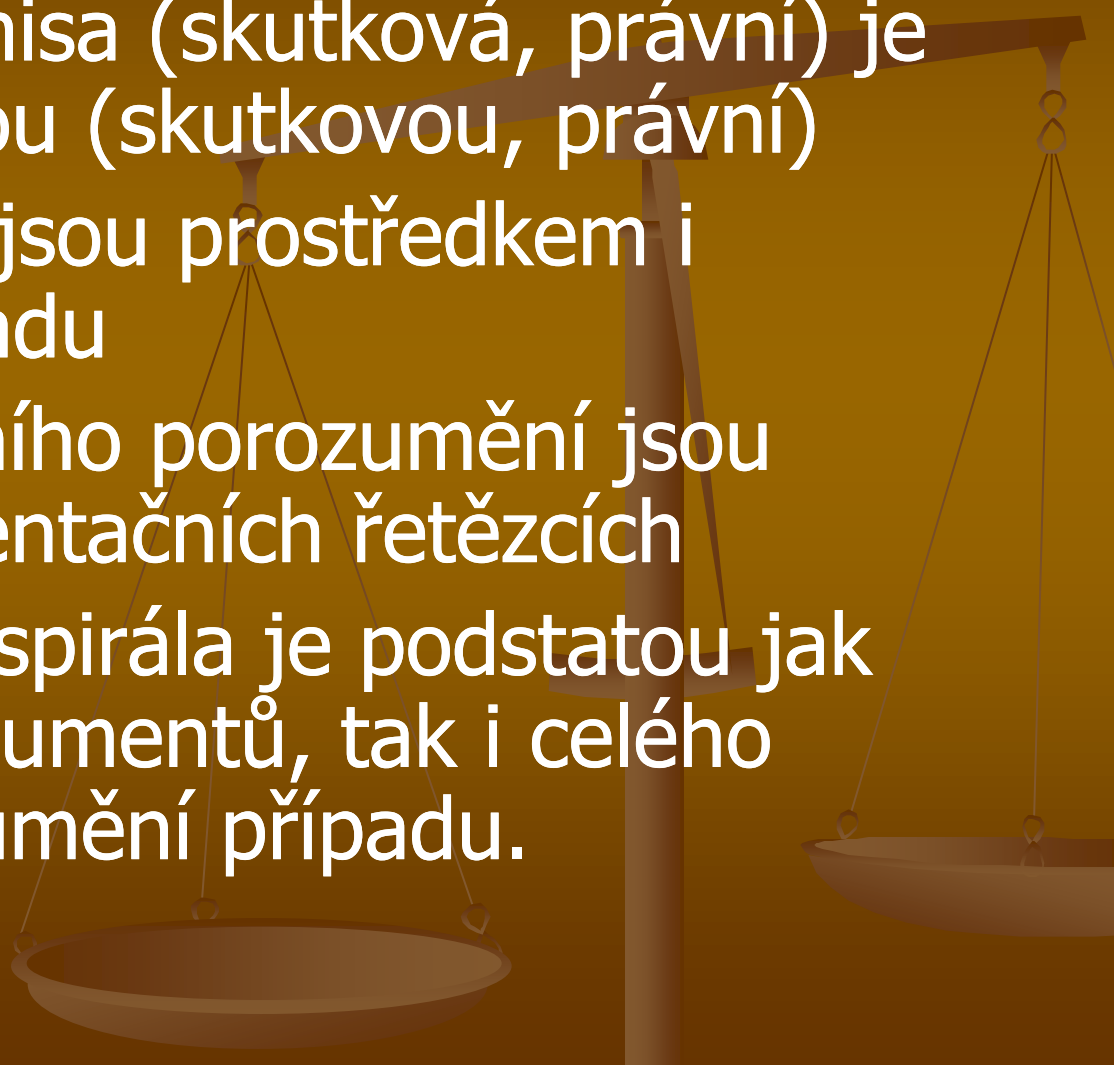
- Hermeneutický kruh (spirála)
 - kruhová struktura duchovního porozumění dějinným skutečnostem, tedy i právního rozumění / metoda porozumění
 - od celku k části a od části k celku (kruh)
 - Hroch: *„teze o dialektické totožnosti poznávajícího s poznávaným, interpretujícího s interpretovaným na podkladě procesu, v němž opětovně postupujeme od části k celku, od celku k části, abychom mohli najít cestu ke stanovení jednotného smyslu interpretovaného textu.“*
 - Časový a kvalitativní faktor – tzv. hermeneutická spirála
 - Transcendentní model právního myšlení
 - normativní text - předporozumění jeho smyslu
 - právní norma (normy) - systém práva
 - Skutkové zjištění – skutkový stav
 - právní norma - skutkový stav

Právní sylogismus jako hermeneutický kruh

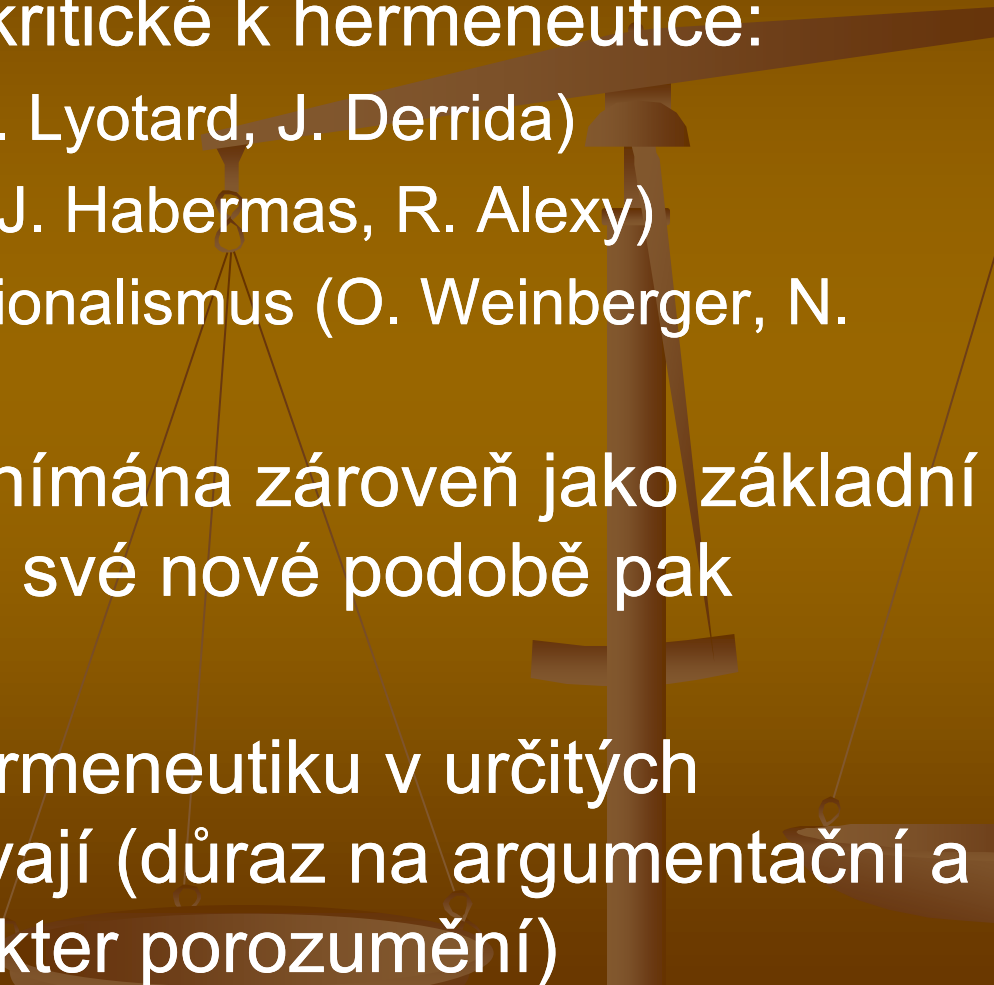
- 2. polovina 20. století:
 - Model hermeneutického kruhu rezonuje v metodologickém právním myšlení (K. Engisch, J. Esser, Fikentscher, F. Müller atd.)
 - Rekonstrukce schématu právního sylogismu
 - Horní premisa (normativní věta)
 - Dolní premisa (skutková věta)
 - Závěr (právní následek)
 - Hledání (nalézání) horní premisy – rekonstrukce právního pravidla
 - Pohyb sem a tam mezi dolní a horní premisou

Vztah hermeneutických struktur a právní argumentace

- Každá dílčí premisa (skutková, právní) je výkladovou větou (skutkovou, právní)
- Výkladové věty jsou prostředkem i výsledkem výkladu
- Schémata právního porozumění jsou skryta v argumentačních řetězcích
- Hermeneutická spirála je podstatou jak jednotlivých argumentů, tak i celého právního porozumění případu.

Kritika hermeneutiky

- Filosofické směry kritické k hermeneutice:
 - Postmoderna (J. F. Lyotard, J. Derrida)
 - Diskursivní teorie (J. Habermas, R. Alexy)
 - Normativní institucionalismus (O. Weinberger, N. MacCormick)
 - Hermeneutika je vnímána zároveň jako základní věda o výkladu, ve své nové podobě pak alternativní směr
 - Uvedené teorie hermeneutiku v určitých ohledech překonávají (důraz na argumentační a pragmatický charakter porozumění)
-

Děkuji za pozornost.

